

ОЛЕКСІЙ ЧЕКАЛЬ: ЛІТЕРИ І СЕНСИ

ID ORCID 0009-0001-5873-2421

Світлана РИБАЛКО

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА
АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ID ORCID 0000-0003-4836-3217

Чжоу ЧЕН

ІНСТИТУТ ВИТОНЧЕНИХ МИСТЕЦТВ
ХАНЬШАНЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ, КНР

У статті розглядається творчий доробок відомого українського каліграфа й дизайнера Олексія Чекаля, вихованця Харківської державної академії дизайну і мистецтв. У запропонованій розвідці систематизовано та проаналізовано матеріали творчої практики митця, його виступи з майстер-класами, інтерв'ю, тексти, визначено найбільш репрезентативні роботи з точки зору його мистецьких пошуків, експериментів, розмаїття поставлених задач; простежено основні етапи формування творчих інтересів та мистецького бекграунду, визначено коло українських і зарубіжних творчих зв'язків, а також особистостей, які вплинули на творчість художника. Окрему увагу приділено творчо-педагогічному середовищу Харкова та Харківської державної академії дизайну і мистецтв зокрема, де отримував освіту та продовжує співпрацю з її викладачами Олексій Чекаль. У роботі використано загальнонаукові методи дослідження (систематизації, типологізації, біографічний, порівняльний), мистецтвознавчі (формальний, образно-стилістичний, семантичний, герменевтичний види аналізу), польові (методи емпіричного спостереження, інтерв'ю, відео- та фотофіксації). Новизна отриманих результатів полягає в тому, що в запропонованій розвідці вперше уведено до наукового обігу та проаналізовано творчий доробок Олексія Чекаля, окреслено шляхи його творчого становлення, виявлено художні особливості його каліграфічних композицій відносно українського та світового досвіду, висвітлено його педагогічну, виставкову та громадську діяльність, акцентовано значення творів художника у контексті збереження та розвитку української каліграфічної традиції.

Ключові слова: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, каліграфічні традиції, сучасна каліграфія, творчість Олексія Чекаля, типографіка, шрифтовий дизайн, цифровий шрифт, сходознавство, палеографія

ВСТУП

Серед вихованців ХДАДМ 1990-х – початку 2000-х рр., що вже протягом двох десятиліть поспіль відіграють помітну роль у художньому житті України, не перериваючи творчих зв'язків з alma mater, – відомий каліграф, дизайнер-графік Олексій Чекаль. Каліграфія у всьому світі вважається окремою, специфічною галуззю мистецької діяльності, але як окрема спеціальність у навчальних закладах України не існує. Якнайбільше у художніх навчальних закладах викладається курс каліграфії та шрифту не більше одного-двох семестрів. Тож обрати серед розмаїття творчих шляхів графіка саме каліграфію – то особистий вибір і покликання. Твор-

чість Олексія Чекаля у зазначеному сенсі дозволяє простежити можливі шляхи формування майстра красивого письма, а також завдяки його переконливим здобуткам у цій галузі, що демонструються у виставкових залах від України та Польщі до Туреччини, Італії тощо, – неминуче ставить питання місця каліграфії у сучасному глобалістичному світі, її відношення до традиції, арсеналу творчих прийомів, змістів і сенсів.

Публікації, присвячені творчості О. Чекаля, належать переважно до корпусу артжурналістики і фіксують конкретні події, у яких брав участь художник. Серед цих робіт – статті О. Васильєвої [1], Н. Кушнірук [4], Т. Тисячної [8], Я. Трегубової [9], О. Хмельовської [11]. Усі зазначені публікації репрезентують

широкій читацькій аудиторії розробки художника та водночас утворюють по-журналістському привабливий образ митця, залишаючи поза увагою проблематику становлення каліграфа в умовах шрифтового безладдя та байдужості до типографічної культури й смаку в суспільстві; складні шляхи формування митця, без усвідомлення яких неможливо адекватно оцінити та зрозуміти творчі завдання, які ставив перед собою художник, та засоби їх вирішення.

Певною мірою доповнюють уявлення про творчість О. Чекаля збірки шрифтів [2] і дизайнерські сайти [23], де серед доробок інших художників можна побачити й шрифтові та каліграфічні роботи Олексія Чекаля.

Отже, до сьогодні наукового осмислення творів Олексія Чекаля не відбувалося. Через відсутність бодай огляду творчості митця у науковому дискурсі й у цілому незначний ступінь розроблення питань розвитку сучасної каліграфії в Україні, ввижається доцільним вивчення та аналіз творчих здобутків Олексія Чекаля у зазначеній галузі. Тож мета статті полягає в аналізі творчих робіт художника у галузі каліграфії та літерації, висвітленні шляхів становлення митця у контексті харківської дизайнерської школи, українських та світових традицій каліграфії.

СТАНОВЛЕННЯ: ВІД РЕСТАВРАЦІЇ ДО ШРИФТАРСТВА

Олексій Чекаль народився 1973 р. в м. Слов'янськ Донецької області. Початкову художню освіту отримував у Києві, у спеціалізованій художній школі (РХСШ), потім один рік навчався у дитячій художній школі. На цьому етапі найбільше подобалися заняття з живопису, що згодом визначить і вибір першої професійної освіти. Однак найбільший вплив справив друг батьків – реставратор Юрій Коренюк¹. З ним Олексій відкрив для себе фрески та мозаїки Софії Київської, піднімався на ліси, розглядаючи лики святих, урочистість складок хітонів, красномовність жестів, різноманіття форм літер у графіті на стінах храму та красу грецьких написів. «Завдяки йому я вперше усвідомив, що мистецтво не обов'язково відтворює те, що ми бачимо, як нас навчали у художній школі»². Мистецтво може бути символічним, і ця особлива, «інша реальність» приваблювала, а подальше життя дарувало можливості час від часу знову до неї повертатися³. За словами худож-

ника, він і нині звертається по допомогу порадами до свого старшого товариша. Невдовзі очікується й результат співпраці – монографія про мозаїки та розписи Михайлівського Золотоверхого собору.

Аварія на Чорнобильській АЕС поставила питання про переїзд із небезпечного регіону. Так родина Чекалей опинилася на сході України. Першим прихистком стали спочатку приміщення на території санаторію «Святі гори», який поступово віддавав свої будівлі Святогірській лаврі. Живописний краєвид з крейдяним масивом славнозвісного монастиря міцно увійшов у життя родини і спогади юнацтва. Тут усе перепліталось: й буденні проблеми життя на новому місці, і сформований у дитинстві інтерес до сакрального мистецтва, і приїзди до цих місць відомих художників.

Продовжити художнє навчання було вирішено в Харківському художньому училищі (1989–1994). Довелося брати уроки в Юрія Савченка⁴, напрацьовуючи портфоліо до вступу, і, найголовніше, готуватися до вступних іспитів з рисунку, живопису та композиції. Навчання дало результати: Олексій успішно пройшов екзаменаційні випробування і був зарахований до когорти студентів живописного відділення. Серед викладачів найбільше запам'яталися Михайло Сердюк⁵, Юрій Киянський⁶, Анатолій Луценко⁷. З особливою вдячністю художник згадує Володимира Старікова⁸, який навчив аналізувати форму, розуміти принципи формоутворення. То були часи захоплення творчістю Поля Сезанна⁹ і Володимира Фаворського¹⁰. Педагогічна та творча харизма Володимира Старікова захоплювали учнів, а роботи як художника книги певною мірою підштовхнули Олексія зробити паралельно другу ди-

¹ Юрій Олександрович Коренюк, к. мист., доц. кафедри техніки та реставрації творів мистецтва НАОМА, член спілки візантиністів України, значну частину своєї наукової та практичної діяльності присвятив фрескам і мозаїкам Софії Київської і Михайлівського Золотоверхого собору.

² З інтерв'ю у квітні 2022 р.

³ Згодом ті враження, осмислені крізь призму професійного досвіду, знайшли відбиття у статті Олексія Чекаля «Іконографія євангелістів у Софії Київській та каліграфічна культура Візантії» [13].

⁴ Юрій Григорович Савченко (1935–2018) – живописець, член Спілки художників СРСР, України, почесний громадянин міста Слов'янська (1999).

⁵ Михайло Федорович Сердюк (нар. 1953) – живописець, випускник ХХПІ (нині ХДАДМ), член ХО НСХУ, викладав рисунок і живопис у ХДХУ.

⁶ Юрій Іванович Киянський (1935–1995) – графік та живописець, вихованець ХХПІ (нині ХДАДМ), член ХО НСХУ, у 1966–2010 викладав у ХДХУ.

⁷ Анатолій Павлович Луценко (1928–1993) – графік, живописець, педагог; випускник ХДХІ, член ХО НСХУ, викладав у ХДХУ.

⁸ Володимир Опанасович Старіков (нар. 1952) – відомий харківський художник-графік, поет, випускник ХХПІ 1982 р., член ХО НСХУ, у 1982–2010 рр. викладав у ХДХУ.

⁹ Після «відлиги» і «реабілітації» творчості імпресіоністів та постімпресіоністів у 1960–1970-х рр. у художніх закладах СРСР, і України зокрема, спостерігається повторне «відкриття» Поля Сезанна (1839–1906), чиї життя і творчість сприймалися як альтернатива впроваджуваній зверху естетиці соціалістичного реалізму та візречі відданості мистецтву. Цей культ Сезанна негласно передавався окремими викладачами наступному поколінню.

¹⁰ Інтерес до творчості Володимира Андрійовича Фаворського (1886–1964) – видатного майстра книжкової графіки, теоретика мистецтва, автора пропедевтичного курсу та колишнього очільника ВХУТЕМАСу – зазвичай прищеплювався викладачами, які тяжіли до формальних пошуків. У галузі книжкової графіки для кількох поколінь митців Фаворський залишався найавторитетнішим майстром.

пломну роботу – проект графічного рішення книжки Хуана Рамона Хіменеса «Платеро і я»¹¹. «Книжки завжди любив, ще з дитинства, мріяв стати ілюстратором»¹². Були думки продовжити навчання в Харківській академії дизайну і мистецтв за спеціалізацією «станкова графіка», але за результатами попереднього відбору, який проводила академічна комісія серед випускників училища, отримав пропозицію поступати на спеціальність «реставрація станкового та монументального живопису». Така можливість не суперечила художнім інтересам абітурієнта, адже зачарування світом стародавніх фресок, іконописом були не меншими (1994–2000).

На той час кафедра реставрації та експертизи творів мистецтва перебувала у стані становлення: у 1994 р. вона стала окремим структурним підрозділом академії і здійснила перший випуск фахівців-реставраторів [17]. Деякі з них були залучені до викладання. Навчання відбувалось у творчій атмосфері, адже колектив зібрався строкатий, проте – завзятий, відданий справі. Особливо запам'яталися заняття з реставрації Михайла Мглинця¹³, який урівноважував навички чіткого наслідування взірцям, прищеплювані на кафедрі, тим, що захоплювався до творчих пошуків у межах канонічної традиції. Доповнювали академічні студії співпраця та спілкування з практиками. Важливим досвідом стала практика у Наталії Чурилової¹⁴, яка на той час була однією з найбільш досвідчених серед фахівців у галузі реставрації іконопису, очолювала першу на Харківщині іконописну майстерню. Олексій допомагав майстрині у відновленні головної харківської святині – Озерянської ікони Божої Матері, покровительки Харкова і всієї Слобожанщини.

Навчання на реставрації передбачало й вагомий науковий складову. Студенти вивчають отриманий для реставрації твір, здійснюють лабораторні дослідження, вивчають аналоги, аналізують іконографію, стилістику, художні особливості, притаманні певному майстру, школі, епосі. Саме тоді Олексій зацікавився написами, що зустрічаються у сакральному мистецтві. Розпочався період самостійного заглиблення у каліграфію. Світ середньовічного красномов'я мистець досліджував за книжками видатної

медієвістки Ольги Добіаш-Рождественської¹⁵, ази каліграфії вивчав за книжкою Леоніда Проненка «Каліграфія для всіх»¹⁶. Тож коли після завершення навчання у 2003 р. Олексій прийшов до аспірантури, він уже знав, яку проблему хотів би вивчати.

Під час навчання він за власним бажанням відвідував заняття з шрифту для графіків-станковистів, які у той час вів знайомий художник-графік Олег Юрченко¹⁷, поринаючи до світу старовинних систем письма, отримуючи насолоду від розмаїття конструктивних елементів, товщин, засічок.

Навчання зазвичай складається з багатьох чинників, і не лише в академічній майстерні. Харків у цьому сенсі – місто з багатою традицією художніх студій, що були не лише місцем праці митця, а й територією творчих зустрічей, дискусій, неформальної освіти. Спілкування з такими харизматичними постатями харківського авангарду як Віталій Ленчин¹⁸ і Віталій Куликов¹⁹, котрі мали вплив не на одне покоління харківських митців, розвинуло смак до конструктивізму. Декілька уроків у студії Віталія Ленчина за його авторською програмою стали поштовхом до осмислення форми як організованого простору. «Я розробляв графічні схеми різних об'ємів у різних ракурсах – можна сказати, “абетка” для самого себе. Це навчило аналізувати форму, логіку її утворення, і пізніше, коли довелося розробляти каліграфічні схеми, цей досвід знадобився. Звісно, тоді, у майстерні Ленчина, я ще не замислювався над шрифтовими формами. Розуміння того, що він робив те саме, що й Герріт Ноордзей²⁰, тільки на іншому матеріалі, – прийшло пізніше»²¹.

Самостійне вивчення спадщини Бориса Косарева²², Василя Єрмілова²³ розвинуло уявлення про естетику конструктивізму і створило підґрунтя

¹¹ Хуан Рамон Хіменес Мантекон (1881–1958) – іспанський поет, лауреат Нобелівської премії з літератури (1956). «Платеро і я» (Platero y yo), – його найбільш популярний твір, який зазнав численних інтерпретацій у музиці, театрі, кінематографі.

¹² Інтерв'ю: квітень 2022 р.

¹³ Михайло Андрійович Мглинець, вихованець Харківського художньо-промислового інституту, у 1994–2002 рр. викладав на кафедрі реставрації станкового і монументального живопису ХДАДМ. Нині працює художником-реставратором Харківського художнього музею.

¹⁴ Наталя Митрофанівна Чурилова (нар. 1950) – іконописець, випускниця ХХІІІ. На початку 2000-х рр. викладала на іконописних курсах при храмі Св. апостолів Петра і Павла у м. Харкові. 2003 р. очолила іконописну школу при Харківській духовній семінарії, утворену в результаті реорганізації курсів.

¹⁵ Ольга Антонівна Добіаш-Рождественська (1874–1939) – історик-медієвіст, палеограф, доктор історичних наук, професор.

¹⁶ Леонід Іванович Проненко (1939–2021) – відомий художник-каліграф, професор, автор широко відомої монографії «Каліграфія для всіх». Вважається засновником кубанської школи каліграфії.

¹⁷ Олег Олександрович Юрченко (нар. 1947) – художник-графік, закінчив ХХІІІ у 1977 р., член ХО НСХУ.

¹⁸ Віталій Іванович Ленчин (1940–2017) – художник-графік, вихованець ХХІІІ, викладач у ХІСІ, ДХІІІ ім. Рєпіна, керівник студії.

¹⁹ Віталій Миколайович Куликов (1935–2015) – видатний представник харківської мистецької школи, вихованець ХХІІІ (майстерня Г. Бондаренка), живописець, графік, плакатист, графічний дизайнер, один із засновників харківського творчого об'єднання «Літера А». Протягом 40 років викладав у Харківському інженерно-будівельному інституті.

²⁰ Герріт Ноордзей (1931–2022) – голландський шрифтар, письменник, викладач. Автор теорії письма.

²¹ З інтерв'ю 04.06.2023 р.

²² Борис Васильович Косарев (1897–1994) – український театральний художник, живописець, графік, викладач, один з фундаторів харківської художньо-дизайнерської школи.

²³ Василь Дмитрович Єрмілов (1894–1968) – представник українського авангарду, живописець, графік, художник-конструктор, викладач, один із засновників дизайнерської школи у Харкові.

Лл. 1. Дизайн для школи східних мов «Oriental Christianities on the Silk Roads during the Long Late Antiquity. Languages, Texts, Objects, Images». Університет Ліля, Франція. 2022

для низки творчих проєктів. Зокрема коли у подальшому Олексій Чекаль отримував замовлення на розробку графічного дизайну проєктів, пов'язаних з видатними представниками харківського конструктивізму, то вважав ці зустрічі у часі цілком закономірними²⁴.

Формувала естетичні горизонти й мистецтво-знавча (за тих часів – значно ширша, ніж сьогодні) підготовка. Класика світового та українського мистецтва насичувала всі роки навчання, від бакалаврату до аспірантури включно. Навчання на реставраційному відділенні давало можливість знайомитися з мистецькими творами без музейного скла. Пожвавлення видавничої діяльності у Харкові й участь Олексія у низці видавничих проєктів суттєво доповнювали читацький (і без того чималий та розмаїтий) список. Любов до читання, вміння читати повільно, повертатися до окремих тез і з часом знов перечитувати формували не лише загальногуманітарну освіченість, а й перш за все – власний Всесвіт. Зануренню в царину шрифтового мистецтва у контексті оформлення української книги сприяла й багаторічна плідна співпраця з харківським видавцем Олександром Савчуком²⁵, яка триває й понині.

Интерес до шрифтів підживлювався й професійною роботою: у 2000 р. Олексій став працювати графічним дизайнером студії PanicDesign, одночасно завершуючи диплом з реставрації живопису. Типо-

графіка є невід'ємною складовою дизайну буклетів, візитівок та різноманітних видів рекламної продукції. Виконуючи замовлення, мистець намагався відшукувати оригінальні рішення. Утім, потік одноманітних завдань залишав мало місця для творчості.

ОРИЕНТАЛІСТИКА ТА ЗМІНА ТВОРЧОЇ «ОПТИКИ»

Подорож до Сирії у 2005 р. суттєво змінила погляд митця на власну діяльність, він зрозумів, що «час повертатися до сенсів, а не сидіти в буклетах і візитівках»²⁶. Це було відкриттям Близького Сходу у всьому розмаїтті його культур, пам'яток, графіки літер. Спілкування з відомим художником-реставратором і дослідником християнського мистецтва Адольфом Овчинніковим²⁷ зробило сприйняття нового мистецького світу неповерховим і такою мірою захоплюючим, що Олексій навіть змінив ракурс дисертації у бік ранньохристиянської ікони на Близькому Сході в контексті взаємоіснування образів та написів у сакральному та поховальному мистецтві. Відтоді з різним ступенем інтенсивності він вивчав східні писемності та каліграфію; три роки поспіль брав участь у роботі літньої школи семітських мов при Острозькій академії, організованої Дмитром Цоліним²⁸ та Сергієм Льозовим²⁹, –

²⁴ Серед таких творчих проєктів: колективна монографія (М. Мудрак, Т. Павлова, В. Чечик) «Борис Косарев. Харківський модернізм 1915–1931 = Borys Kosarev. Modernist Kharkiv 1915–1931», що вийшла друком у 2011 р.; плакат, присвячений 120-річчю Василя Єрмілова; монографія Л. Соколюк «Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962)», 2023.

²⁵ Олександр Олегович Савчук – к. філос. н, українознавець, видавець.

²⁶ Інтерв'ю : липень 2023 р.

²⁷ Адольф Миколайович Овчинніков (1931–2021) – російський художник-реставратор давньоруського та візантійського живопису.

²⁸ Дмитро Васильович Цолін (нар. 1973) – український лінгвіст, к. філол. н., професор Національного університету «Острозька академія», дослідник давніх мов.

²⁹ Сергій Володимирович Льозов (нар. 1954) – лінгвіст, правозахисник, дослідник текстів Нового Заповіту.

Іл. 2. Логотип-напис сирійською мовою для видавництва Gorgias Press. Каліграфічна спіраль зроблена в традиціях арамейських чарівних чаш, що розповідає історію становлення видавництва. Оксфорд, 2020

вивчав арабську, сирійську та арамейську мови. Так розпочався орієнтальний напрям у наукових та творчих пошуках художника. Близькосхідний котел писемності приваблював не лише пластикою літер, а й принципами образності, тим, що згодом стане дизайном, логотипом, монограмою. Зазначимо, що ці якості східної каліграфії як питомого джерела різноманітних форм надалі будуть використовуватися митцем і в каліграфічних композиціях, і в дизайнерських проектах.

Зібрані у Сирії матеріали епіграфіки Пальмири та Осроени стали не лише приводом для порівняльних студій, результати яких було висвітлено у відкритих лекціях та публікаціях [5; 13; 16; 20], а й джерельною базою для реконструкції пальмірського письма на м'яких матеріалах, взірців якого не збереглося до сьогодні. Художник, на основі аналізу логіки формоутворення й особливостей ритму, пластики в суміжних мистецтвах, зробив перші у світі прописи пальмірської каліграфії, на яких можна навчатися письма. Підкреслимо наукову та методичну цінність цієї роботи, адже прописи допомагають зрозуміти логіку шрифтоутворення і відтак уможливується читання старих текстів, часто пошкоджених. Ці та інші напрацювання у сфері близькосхідних систем писемності Олексій демонстрував на різноманітних майстер-класах. Однією з останніх апробацій цих методик була участь у Першій осінній школі «КОЛИШНЯ КРАЇНА. На порозі Сходу»³⁰ в Лільському університеті, де були проведені практичні заняття зі старогрезугинської, арабської та сирійської каліграфії.

У процесі тривалих творчо-дослідницьких робіт у галузі орієнталістики Олексій Чекаль виконав декілька проектів на замовлення наукових і видавничих установ. Серед цих проектів – стиль літньої сходознавчої школи у Франції³¹ (іл. 1), логотип для одного з найвідоміших сходознавчих видавництв Publishing House Gorgias Press (іл. 2), дизайн для виставки Джорджіо Буччелатті³² в Італії на «Rimini Meeting» за матеріалами археологічних розкопок давнього міста хуритів Уркеш. У згаданих розробках яскраво виявляється відчуття художником ритму, пластичності та орнаментальності східної писемності.

Інтерес до шрифтів та каліграфії підтримувався і трієнале екологічного плакату «4-й Блок», організаторами якого впродовж десятиліть виступають викладачі ХДАДМ Олег Векленко³³ та Володимир Лесняк³⁴. Можливість бачити плакати десятків країн світу, майстер-класи провідних графіків, розмаїття шрифтів – усе це створювало особливе середовище, в якому з'являлися нові імена, ідеї, контакти. Перегляди творів найкращих плакатистів світу унаочнювали значення каліграфії, її багатющий образний потенціал, її здатність внести свіжий струмінь у світ зображень, створених за допомогою цифрових технологій. Серед розмаїття постерів виразно виокремлювалися твори тих дизайнерів, за якими стояли великі каліграфічні традиції. Зрештою, разом з Володимиром Лесняком Олексій Чекаль брав участь в організації фестивалю «Свято кирилиці» у 2005–2010 рр. [10]. На той час мистець викладав на кафедрі графіки, тож пройшов шлях від формулювання концепції фестивалю до організації студентів, розробки експозиції та програм конференцій. Фестиваль дав можливість розкрити неабиякий художній потенціал кирилиці й насправду став стимулюючим фактором для роботи з кириличними шрифтами. І найголовніше – це зустрічі з однодумцями, майстрами, захопленими каліграфією, та створення дружнього професійного середовища³⁵.

У межах фестивалю відбувався творчий обмін між каліграфами різних країн та поколінь і дискусії, налагоджувалися творчі зв'язки. З особливою вдячністю творча молодь сприймала підтримку

³¹ «Oriental Christianities on the Silk Roads during the Long Late Antiquity. Languages, Texts, Objects, Images».

³² Джорджіо Буччелатті – італійський археолог, відомий розкопками міста Уркеш – столиці хуритів (нині Телль-Мозан, Сирія); почесний професор Каліфорнійського університету, автор низки публікацій з історії та археології Месопотамії.

³³ Олег Анатолійович Векленко (нар. 1950) – художник-графік, випускник та професор ХДАДМ, засновник трієнале та музею екологічного плакату «4-й Блок», дійсний член НАМУ, член ХО НСХУ, член Спілки дизайнерів України.

³⁴ Володимир Іванович Лесняк (нар. 1949) – художник-графік, випускник ХДАДМ, професор кафедри графічного дизайну ХДАДМ, член-кореспондент НАМУ, член ХО НСХУ, член СДУ.

³⁵ Ці зустрічі заклали продовження обміну та спілкування між каліграфами у межах започаткованого каліграфічного фестивалю «Рутенія».

³⁰ The 1-st Autumn School of the EX-PATRIA. Project Ad limina orientis.

старших майстрів, таких як Віталій Мітченко³⁶ та Василь Чебаник³⁷. Тоді ж визначилися й розбіжності у висхідних позиціях. Здавалося, кирилиця мала би об'єднувати учасників, але з колегами з Росії відбувалося навпаки. Попри взаємний творчий інтерес, вони демонстрували інший погляд на історію шрифту, його сутність і форми.

Можна стверджувати, що саме в таких фестивалях-зустрічах, як Свято Кирилиці (Харків), Рутенія (Київ), Простір Літер (Луцьк) сформувалося декілька напрямів у пошуках національної ідентичності та прагненні повернути українській мові її український образ. Василь Чебаник обстоював допетровську кирилицю. На його думку, Петро I, провівши шрифтову реформу, спалював оригінальні українські форми літер, замінивши їх формами голландської антикви, прищепленої на кириличний ґрунт, що порушило візуальну логіку української шрифтової культури. Тому В. Чебаник вважає, що слід повернутися до окремих допетровських форм літер української абетки, відновити у такий спосіб тяглість історії³⁸. Створений В. Чебаником шрифт «Рутенія» як авторська розробка української кириличної абетки з виразним національно ідентифікованим образом став імпульсом для молодого покоління українських графіків іти далі, розвивати та не боятися змін. За спогадами Олексія Чекаля, «московським колегам були незрозумілі ані прагнення українських дизайнерів, ані антиколоніальні реакції в шрифтовому дизайні в інших країнах, як, наприклад, розвиток болгарської кирилиці (т. зв. болгариця)»³⁹. У тих дискусіях загартувався інтерес до відмінних, притаманних саме українській традиції, формах писемності: до козацького скоропису, не схожих на російські варіанти форми окремих літер, барокової квітучості, несподіваності, розкутості. У творчих розробках національного шрифту спостерігаються як тяжіння до класичних форм української абетки (Віктор Харик⁴⁰), так і більш динамічні, новітні форми на основі старих графем (Дмитро

Іл. 3. Грецька великодня каліграфія для храму преподобного Серафима Саровського в Салоніках. Ітака, 2019

Растворцев⁴¹, Кирило Ткачов⁴² та ін.). Олексій принципово стає на позиції творчого та непримусового розвитку української кирилиці, без догми та заброн. Його шлях – через емпатію до будь-якого замовника і проекту використовувати різні підходи та форми в типографії, аби найкраще виразити ідею, знайти відповідність зовнішньої форми внутрішньому сенсу. Звідси і його невгамовний інтерес до різноманітних стилів, писемних систем, історичних зразків, якими він послуговується у своїй роботі.

Викладання в Харківській державній академії дизайну і мистецтв⁴³ та британській школі дизайну змусили залишити роботу з організації фестивалю: навчальний процес поглинав багато часу. Олексій Чекаль викладав шрифт, типографіку, каліграфію. Викладацька робота була гарним стимулом систематизації матеріалів, сприяла набуттю лекторського досвіду, який згодом дозволив виступати з лекціями про шрифт і каліграфію на різноманітних академічних і вузькопрофесійних площадках світу.

ТВОРЧА ПРАКТИКА: КАЛІГРАФІЯ, ШРИФТ, ДИЗАЙН

У 2013 р. митець завершив педагогічну роботу і знов повернувся до творчої практики. Він продовжує ділитися досвідом через майстер-класи, які дає в Україні та за кордоном⁴⁴. Однак основним полем

³⁶ Віталій Степанович Мітченко (нар. 1947) – український художник-графік, каліграф, дизайнер шрифту; член творчої групи з розробки державного герба України; автор низки публікацій, присвячених українському мистецтву шрифту [6]. Викладає мистецтво шрифту в НАОМА.

³⁷ Василь Якович Чебаник (нар. 1933) – український графік, каліграф; член НСХУ, заслужений діяч мистецтв України, професор, завідувач кафедри графічного дизайну Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука, член-кореспондент НАМУ. За розроблення проекту «Графіка української мови» [12] у 2019 р. був удостоєний національної премії України імені Тараса Шевченка.

³⁸ Творчість таких видатних графіків-шрифтарів, як Георгій Нарбут, Василь Кричевський, Володимир Юрчишин, Яків Гніздовський свідчить про звернення до стародавніх форм.

³⁹ З інтерв'ю з Олексієм Чекалем у вересні 2023 р.

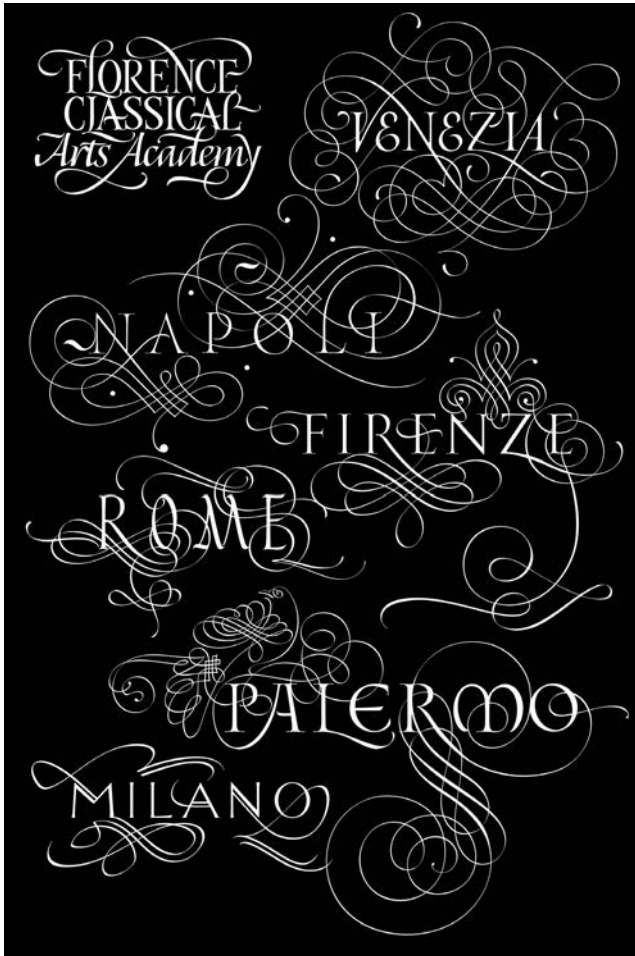
⁴⁰ Віктор Борисович Харик (нар. 1957) – український шрифтовий дизайнер (Київ).

⁴¹ Дмитро Дмитрович Растворцев – український шрифтовий дизайнер (Суми).

⁴² Кирило Володимирович Ткачов (нар. 1982) – український графічний дизайнер, каліграф (Луганськ, з 2014 – Луцьк).

⁴³ Викладав на станковій графіці у 2008–2013 рр.

⁴⁴ Серед найбільш значущих: верстати в Модлін-коледж

Іл. 4. Імпресіоністичні каліграфічні начерки на тему італійських міст: Мілан, Венеція, Флоренція, Неаполь, Рим, Палермо. Каліграфія, перо, білила. Флоренція, 2019

діяльності залишається розроблення проєктів, пов'язаних зі шрифтами та каліграфією. У цьому сенсі Олексій Чекаль виступає і як розробник, і як культуртрегер. Низка виконаних ним композицій демонструє красу каліграфії як мистецтва: довершеність співвідношень писемних знаків і вільного простору, ритмічність їхніх переплетінь, захоплюючий темп і швидкість безперервної лінії, авторської імпровізації. До таких належать пасхальна каліграфія для церкви у Салоніках (іл. 3), імпресіоністичні каліграфічні начерки на тему італійських міст (іл. 4) тощо.

Окремі дизайн-розробки, навпаки, демонструють літеру як будівничий матеріал, з якого формуються не тільки слова і сенси, а й тло композиції. Дрібні, прописані щільно одне до одного, вони утворюють враження гаптованого візерунку, нагадуючи найкращі взірці церковного шитва, і водночас унаочнюють ідею просякнутості усього, що існує, – Словом (іл. 5).

Іл. 5. Сирійська каліграфія для книги «The Art of Language», видавництво Lonely Planet. Лондон, 2020

Іл. 6. Давня єврейська молитва. Каліграфія, перо, білила. Познань, 2019

Довершеністю композиційних рішень вирізняються й молитва єврейською і дві шагади⁴⁵ – сунітська та шіїтська (іл. 6–8). Звертає увагу навіть не досконалість виконання писемних знаків. Як слушно зауважує Е. Клейтон: «Майстерність каліграфа не можна судити з окремих літер, так само, як музичність не можна оцінити з окремих нот. Повнота сприйняття індивідуального бачення та майстерності впливає з відносин, що виникають між багатьма елементами» (Цит. за: [20, р. 7]). Три молитви вирізняються характером літер, ритмікою, рівнем експресії. Так, пружні й немов скруглені знаки івриту щільно та впорядковано вписуються у замкнені кола. Шіїтська шагада подана

(Оксфорд, Англія), лекції в Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu та Polish-Japanese Academy of Information Technologies (Польща), участь у конференції Turorclass (Болгарія), майстер-класи в École normale supérieure (Париж), доповіді в клубі The Turorphilos (Нью-Йорк), робота запрошеним професором у Florence Classical Arts Academy (Італія).

⁴⁵ Шагада (у перекладі – свідоцтво) звучить як «Немає бога крім Аллаха, і Мухаммад – пророк його», вербальна формула Символу віри в ісламі, яка засвідчує віру в єдиного Бога (Аллаха) та пророку місію Мухаммада.

Іл. 7. Сунітська шагада у колі. Каліграфія, перо, білила. Астана, 2019

повторюваними зображально-ритмічними, співочими, однонаправленими комбінаціями літер, виконаними у стилі іранського насталік⁴⁶ з його видовженими розчерками та лігатурами. Сунітська – написана у стилі сулюс⁴⁷ та являє собою танок хвилеподібних елементів, розколотих довгими вертикалями графем. Згадані шагади призначалися для обкладинок книг.

Дещо споріднене зі східною культурою Олексій Чекаль бачить в українській каліграфічній традиції. «На відміну від європейського графічного світогляду, наше ставлення до шрифту живіше і менш математичне, ніж у латиниці, у нас більше якихось хвацьких речей, багато пластики, яка пов'язана зі східною культурою. Відповідно, це відбивається в шрифтах. І ті досягнення, які були пов'язані зі скорописом, з різними уставами й напівуставами, перейшли вже у XX століття» [7].

До творчості видатного українського філософа Григорія Сковороди Олексій Чекаль звертається з різних приводів і осмислює її на різних рівнях. Це насамперед серія розробок для проекту «Духовна зброя Сковороди» (сумісно з літературно-меморіальним музеєм). У межах цього проекту митець розпочав проектування шрифту «Сковорода»⁴⁸; розробив плакати, провів каліграфічний перформанс із написанням афоризмів філософа [3]. Одна з каліграфічних композицій на сквородинівську тему стала одним із найбільш упізнаваних творів Олексія Чекаля: улюблена ним сентенція «світ мене ловив,

Іл. 8. Шіїтська шагада у колі. Каліграфія, перо, білила. Астана, 2019

та не спіймав» подається скорописом, що композиційно нагадує барокову архітектуру з її люнетами та динамічною пластикою фасадів (іл. 9).

Дослідження у галузі каліграфії також приводять його до Г. Сковороди, до вивчення його рукописної спадщини, за якою і питома джерело для вивчення національних традицій писемності, і особистість самого філософа [15]. За спостереженням Олексія, філософ використовував різні стилі письма, виділяв великою літерою важливі для розуміння сенсу слова. «Ритм його рукопису не монотонний, і численні маюскульні літери нагадують птахів, що сидять на рядках, то вистрибуючи, то ховаючись за гілками ліній»⁴⁹.

Серед розмаїття проектів та творів, присвячених українському православ'ю, вирізняє Хризму (монограма імені Христа), написану, за визначенням самого художника, в дусі козацького скоропису (іл. 10). Однак згаданий твір не імітує певні взірці, а синтезує уважне вивчення української спадщини та багатий досвід вивчення каліграфічних і мистецьких систем Сходу. Літера Х утворена двома соковитими кривими, котрі нагадують козацькі шаблі, за нею – контур, який тане немов слід від шаблі, що описала у повітрі три петлі та замерла, зупинена х-хрестом. Декілька краплин туші додають відчуття швидкості та невимушеності, спонтанності, притаманних скоропису дзенських ченців. Однак попри виразний східний присмак, виконання хризми білим по чорному посилює християнські конотації, адже білий символізує божественне, нетварне світло, чорний – його відсутність, небуття, смерть. Білий розчерк розриває та перемагає темряву.

⁴⁶ Насталік (від насх і та'лік) – той, що висить; один з основних почерків на мусульманському Сході.

⁴⁷ Сулюс (або сульс) – одна третина; енергійний, один з основних стилів каліграфії, відзначається більшою експресією.

⁴⁸ Більша частина шрифту розроблена; завершенню завадило припинення проекту.

⁴⁹ З інтерв'ю, серпень 2023 р.

Іл. 9. Світ ловив мене, та не впіймав! Г. С. Сковорода. Каліграфія, перо, білила. Харків, 2016

Подібний підхід простежується і в композиції «Ой у лузі червона калина», розробленій у межах проекту «Каліграфія у тиші» (2022), організованого Бровді Ноєншвандером⁵⁰, коли каліграфи усього світу писали тексти на підтримку України. На той момент «Червона калина» стала піснею спротиву. Стрімкі та пружні літери, червоні бризки, немов краплини крові, стали унаочненням патріотичного підйому в суспільстві, що об'єдналося для протистояння ворогові (іл. 11).

Російсько-українська війна загострила проблематику, пов'язану з українськими шрифтами, через попит саме на українську візуальну ідентичність у контексті дизайну для військових частин та національних проєктів, пов'язаних з опором агресорові. Олексій Чекаль експериментує з різними формами літер, розуміючи, що шрифт, як і мова, – живе явище і тут не може бути застиглої канонізованої форми, але мають зберігатися принципи формоутворення. Митець відрізняє реконструкції старих форм від авторського дизайну. На його думку, головні якості гарного шрифтового дизайнера та каліграфа – це

Іл. 10. Хризма в дусі козацького скоропису. Харків, 2015

Іл. 11. Ой у лузі червона калина. Каліграфія, перо, туш. Львів, 2022

⁵⁰ Бровді Ноєншвандер (нар. 1958) – бельгійський каліграф, художник, доктор філософії.

Іл. 12. Графічний стиль та шрифтове оформлення святкування 100-річчя Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків, 2021

емпатія, відповідність форми сенсу і вміння вписатися в контекст проекту⁵¹.

Робота над айдентикою Харківської державної академії дизайну і мистецтв з точки зору методології пошуку спирається на досвід фундаторів української шрифтової культури: як і його попередники у розробленні українського стилю вивчали найкращі взірці українських, європейських стародруків, сфрагістику та геральдику, Олексій досліджує і творчо переосмислює шрифтові розробки та книжкову графіку Георгія Нарбута⁵², Василя Кричевського⁵³, панфутуристів, Василя Єрмілова, Бориса Косарева та інших: «Зібравши це все воедино, я спробував у композиції "Харків. Дизайн та Мистецтво" втілити різноманітність підходів і стилів – але не копіюючи, а створюючи новий образ, наче погляд ізсередини традиції, але зі 100-річної висоти нових тенденцій і думок» [16, с. 260].

Ключовими стилеутворюючими елементами він обирає квітку та великі контрастні шрифти – свого роду омаж графіці 1920-х рр. (іл. 12) і, зокрема, розробкам харківського художника-авангардиста Бориса Косарева⁵⁴. Зазначені елементи сполучаються з тогочасними шрифтами (Erbar grotesk, Gill Sans) і як виразні композиційні та стилістичні домінанти утворюють алюзії конструктивізму – легендарної доби розквіту харківського авангарду. За словами митця, він намагався «висловити не тільки спадкоємність художньої школи, а й силуєти харківських

фабричних труб і яблуневі сади, удар козацької шаблі та вільну ходу Григорія Сковороди» [16]. Розроблені Чекалем графічні елементи фірмового стилю, дизайн та шрифт Hudprom для поточного числа наукової збірки «ХУДПРОМ: Український журнал з мистецтва і дизайну» і для нового сайту ХДАДМ яскраво і виразно ідентифікуються як саме харківський продукт.

Надбання харківської дизайнерської школи використовується й у розробці дизайн-концепції англomовного часопису «The Ukrainian: Life and Culture» (іл. 13), що розповідає іноземцям про життя й культуру сучасної України [18]. Та сама творча гра з літерами, що вільно розташовуються у композиційному просторі, але в Олексія вони ще й перегортаються, розсипаються і знов випрямляються, немов підморгують читачеві⁵⁵.

Поетика харківського авангарду і, зокрема, такі прийоми харківських футуристів, як контраст масштабів, використання розділених, перегорнутих літер, сполучення в одному композиційному просторі друкованих і писаних знаків, простежуються у тривалому проекті, в якому Олексій бере участь уже протягом кількох років, сутність якого полягає у поєднанні докомп'ютерних технологій друку (letterpress), футуристичної поезії та каліграфії⁵⁶. Один з таких прикладів – плакат до майстер-класу в Таллінні «Типографія на перетині каліграфії та експериментального друку, або Шлях між скелями» (іл. 14).

⁵¹ Інтерв'ю з Олексієм Чекалем, серпень 2023 р.

⁵² Георгій Іванович Нарбут (1886–1920) – український художник-графік, автор-розробник українського шрифту, герба, банкнот тощо.

⁵³ Василь Григорович Кричевський (1873–1952) – видатний український художник-модерніст, один з розробників української школи шрифту.

⁵⁴ Обкладинки журналу «Пути творчества» 1920 р.

⁵⁵ Зазначений проєкт отримав нагороду одного з найстаріших світових конкурсів Type Directors Club.

⁵⁶ Розпочався проєкт виставкою у Любліні в друкарні Dom Słów «Typograficzna elegia albo nonsens wers i inna płaćnina» (2017). Після цього він працював у різних типографіях Європи (Оксфорд, Таллінн, Будапешт, Познань) та робив експериментальні плакати на основі текстів поезії нонсенсу та абсурду.

Лл. 13. The Ukrainian: Life and Culture – щоквартальний друкований журнал для англomовної аудиторії в США та світі (2018–2021). Сертифікат Typographic Excellence від Type Directors Club. 2023

Лл. 14. Каліграфія для верштату в Таллінні «Перехрестя типографіки, каліграфії та експериментального друку, або Шлях між скелями». Таллінн, 2020

Розробляючи фірмовий стиль, шрифт і логотип для Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (іл. 15), Олексій використовує свій тривалий дослідницько-творчий досвід у каліграфічних і шрифтових системах різних культур. В основі фірмового знака – орнаментальний ескіз Василя Кричевського, цей ескіз об'єднує в собі елементи українських, єврейських і татарських орнаментів, підкреслюючи у такий спосіб релігійне та етнічне розмаїття України. Шрифтові рішення відповідають стилістиці знаків та орнаментів, візуально тяжіють до шрифтів Василя Кричевського й Георгія Нарбути. Літери сформовані вузькими лініями, що широко описують круглі елементи і водночас з'єднують прямі з округлими, утворюючи замкнені, силуетно виразні форми. Декоративна і з цяточками по боках привносить в упорядковану композицію елемент живої імпровізації.

Окремий напрям діяльності Олексія становлять проекти для релігійних громад і конфесій. Розроблені ним стиль до Об'єднаного Собору (2018), символіка та шрифт для Православної Церкви України стали не лише творчим викликом (адже саме ці розробки тривалий час визначатимуть її графічний образ), а й прагненням візуалізації ідеї відбудови українського православ'я, незалежного від впливу імперських амбіцій Московії⁵⁷. Серед останніх робіт зауважмо графічний образ для святкування 950-річчя Успенського собору Києво-Печерської лаври (іл. 16), де лише декілька старовинних літер відсилають глядача до часів Київської Русі, а додані хвацькі вензели нагадують про скоропис та козацьку державу. Зазначимо, що такий підхід притаманний творчості Олексія

⁵⁷ Зазначимо, що Олексію в його проектах для ПЦУ багато років допомагав консультаціями його друг – отець Петро Зуєв (нар. 1972), капелан для української громади на Кіпрі, протоієрей, богослов, письменник, колекціонер.

Іл. 15. Шрифт та логотип для Державної служби України з етнополітики та свободи совісті. Львів, 2023

Іл. 16. Логотип для ювілею (950 років) Великої Печерської церкви в Києво-Печерській лаврі. Київ, 2023

Іл. 17. Дизайн стилю фестивалю KYIV DESIGN WEEK для представлення українського дизайну у Швейцарії на ZÜRICH DESIGN WEEKS. Львів, 2023

Чекаля у цілому в роботі з логотипом: мистець використовує знайомі, зрозумілі читачеві писемні знаки та обережно уводить лише декілька старовинних графем, намагаючись зробити напис зрозумілим і водночас навчити радості відкриття краси письма, не перетворюючи текст на ребус.

Зауважмо, що паралельно з багаторічним досвідом роботи з традиційно-історичним графічним матеріалом Олексій успішно працює і з дизайнерськими розробками, що репрезентують сучасні тренди, за приклад наведемо участь у колективному проєкті «Design for Ukraine» для Київського тижня дизайну (Kyiv Design Week) у Цюріху та Києві (іл. 17). Для створення плаката і знака, які б виглядали сучасно і водночас мали українські ознаки, однаково легко сприймалися і глядачем, вихованим швейцарською дизайнерською школою, і українцями, було розроблено геометричний гротеск з елементами козацького скоропису. Підсумовуючи, підкреслимо, що експерименти з різними стилями, матеріалами, формами дозволяють художнику вирішувати різноманітні задачі й відтак сприяти поширенню шрифтової культури у громадському просторі.

Сьогодні саме Олексій Чекаль є «обличчям» харківського шрифтового дизайну, і саме він унаочнив у шрифті бренд харківської художньо-дизайнерської школи. Водночас активна участь митця у різноманітних дизайнерських і культурних проєктах України – від Харкова до Києва і Львова – дозволяє розглядати його діяльність і в контексті творення та просування національно орієнтованих сенсів шрифтового дизайну і каліграфії не тільки всередині країни, а й у численних виданнях та лекціях по всьому світі. «Своїми роботами я намагаюся показати, що через дизайн можна висловити соціально значимі ідеї та смисли, в яких дизайнер створює візуальні символи, важливі для країни та викликів часу» [18].

Його каліграфічних та шрифтових розробок зазначимо, що сучасність у творчій роботі художника не обмежується використанням новітніх технологій та інструментів, яких не було у класичні часи у митців. Це, перш за все, вміння актуалізувати шрифт або каліграфію до художньо виразного, ємного висловлювання з приводу сучасності; це гармонійне використання художніх прийомів різних культур, творення культурного полілогу. Ця полікультурність простежується і в національно ідентифікованих об'єктах. Зазначені якості сформувалися завдяки різносторонній освіті та самоосвіті: теорія та історія мистецтва, практика реставрації, станкова графіка, графічний дизайн, а також безпосередньому вивченню пам'яток сакрального мистецтва. ♦

ВИСНОВКИ

Харківський художній простір і, зокрема, Харківська державна академія дизайну і мистецтв стали тим питомим середовищем, у якому сформувався та отримав шляхи до реалізації інтерес Олексія Чекаля до каліграфії. У подальшому творчість митця визначається участю у різноманітних проєктах, самостійними науковими та творчими пошуками. Вивчення писемних систем Сходу дало розуміння універсальності каліграфії як мистецтва, її здатності виступати не лише як красивий запис повідомлення, а й як самодостатнє абстрактне, декоративне мистецтво, як джерело різноманітних форм. Ці властивості каліграфії мистець і досліджує та практикує у своїх численних каліграфічних і дизайнерських роботах.

Творчість Олексія Чекаля є прикладом успішного використання традиційного надбання каліграфії у сучасних реаліях. За результатами аналізу

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва О. «Для кирилиці це історичний шанс надолужити кілька століть» – виставка каліграфії «Українські літери». *Gazeta.UA*. 17.11.2015. URL : https://gazeta.ua/articles/culture/_dlya-kirilici-ce-istorichnij-shans-nadoluzhiti-kilka-stolit-vistavka-kaligrafiyi-ukrayinski-literi/659997 (дата звернення : 15.08.2023).
2. Живий шрифт : каталог / ред. : Алла Калініченко, Марко Іваник, Анна Кащеева. Київ : Школа каліграфії «Арт і я», 2018. 39 с.
3. Карапата М. Писати й жити як Сковорода. *Ukrainer*. 21.03.2021. URL : <https://www.ukrainer.net/zhyty-iak-skovoroda/> (дата звернення : 25.08.2022).
4. Кушнірук Н. Візуальний образ мови: власне українські шрифти. *Літопис незламності*. 22.12.2022. URL : https://litopys.info/articles/vizualnyj-obraz-movy-vlasne-ukrayinski-shryfty-natalya-kushniruk/?fbclid=IwAR3vvtZ_ORASvYwNHjTRUagCIR65MZcvHqNtIcHl6GdgFh8ccwulMRr9kqs (дата звернення : 11.09.2023).
5. Литовченко А. Н., Фомин М. В., Чекаль А. Г. Сирийские мотивы в раннехристианском искусстве Херсонеса–Херсона. Сугдейский сборник. Вып. V : Причерноморье, Крым, Русь в истории и культуре : материалы V Международной научной конференции, г. Судак, 23–24 сентября 2010 г. / Нац. заповедник «София Киевская». Киев–Судак : Горобец, 2012. С. 142–151.
6. Мітченко В. Українська абетка. Малюнки Георгія Нарбута. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2020. 64 с.
7. Про дизайн та дизайнерів. Інтерв'ю з Олексієм Чекалем. *CASES*. 13.09.2021. URL : <https://cases.media/column/pro-dizain-i-dizaineriv> (дата звернення : 15.08.2023).
8. Тисячна Н., Чекаль О. «Бог існує там, де того хоче. Напевно, донедавна був у підвалах Азовсталі», – Олексій Чекаль, автор графічного стилю для ПЦУ: інтерв'ю. *RISU*. 26.05.2022. URL : https://risu.ua/bog-isnuje-tam-de-togo-hoche-napevno-donedavna-buv-u-pidvalah-azovstali--oleksij-chekal-avtor-grafichnogo-stilyu-dlya-pcu_n129579?fbclid=IwAR3x16emESkIOE7PAiqRDoZEgwpQHjNYKln8XPDhPcgvv_m7cnPLfxu6ew (дата звернення : 15.08.2023).
9. Трегубова Я. Автор логотипу ПЦУ Чекаль про проект для правнучки Мони Лізи, «хіпі» в каліграфії і про те, що не так з гривнею. Радіо Свобода. 23.02.2020. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/30444078.html> (дата звернення : 15.08.2023).
10. Фестиваль шрифту і каліграфії «Свято кирилиці». Харківська державна академія дизайну і мистецтв. URL : <https://ksada.org/tv-akcii-5.html> (дата звернення : 19.08.2022).
11. Хмельовська О. Як Олексій Чекаль каліграфії навчав. *Читомо*. 18.05.2011. URL : <https://archive.chytomo.com/news/yak-oleksiy-chekal-kalihrafiyi-navchav> (дата звернення : 25.08.2022).
12. Чебанік В., Ерцен-Глерон А., Корнієнко А. Графіка української мови. Рутенія. Київ : Друкарський двір Олега Федорова, 2022. 184 с.
13. Чекаль А. Иконография евангелистов в Софии Киевской и каллиграфическая культура Византии. *Византийская мозаика : сборник публичных лекций Эллино-византийского лектория при Свято-Пантелеимоновском храме*. Вып. 4 / ред. С. Б. Сорочан ; сост. А. Н. Домановский. Харьков : Майдан, 2016. С. 195–214.
14. Чекаль А. Г. Сакральное и погребальное искусство Пальмиры и Дюра-Европос в области эпиграфических надписей. *Византийская мозаика : сборник публичных лекций Эллино-византийского лектория при Свято-Пантелеимоновском храме*. Вып. 2 / Ред. проф. С. Б. Сорочан ; сост. А. Н. Домановский. Харьков : Майдан, 2014. С. 101–118.
15. Чекаль О. Г. Каліграфічна спадщина Сковорода на роздоріжжі між європейським, грецьким та слов'янським скорписом XVIII століття. *Григорій Сковорода і ми українці*:

REFERENCES:

1. Vasylieva, O. (2015, August 17). "Dlia kyrylytsi tse istorychnyi shans nadoluzhyty kilka stolit" – exhibition of calligraphy "Ukrains'ki litery" ["For Cyrillic, this is a historic chance to make up for a few centuries" – "Ukrainian letters"]. *Gazeta.UA*. Retrieved August 15, 2023, from https://gazeta.ua/articles/culture/_dlya-kirilici-ce-istorichnij-shans-nadoluzhiti-kilka-stolit-vistavka-kaligrafiyi-ukrayinski-literi/659997. [In Ukrainian].
2. Kalnichenko, A., Ivanyk, M., & Kashcheieva, A. (Eds.). (2018). *Zhyvyi shryft* [Living Type] (Catalogue). Kyiv, Ukraine: School of Calligraphy "Art i Ya". [In Ukrainian].
3. Karapata, M. (2021, March 21). Pysaty i zhyty yak Skovoroda [To write and to live like Skovoroda]. *Ukrainer*. <https://www.ukrainer.net/zhyty-iak-skovoroda/>. [In Ukrainian].
4. Kushniruk, N. (2022). Vizualnyi obraz movy: vlasne ukrainski shryfty [The visual image of language: actually Ukrainian fonts]. *Litopys nezlamnosti*. Retrieved September 11, 2023, from <https://litopys.info/articles/vizualnyj-obraz-movy-vlasne-ukrayinski-shryfty-natalya-kushniruk/>. [In Ukrainian].
5. Lytovchenko, A. N., Fomin, M. V., & Chekal, A. H. (2012). Syriyskiye motivy v rannekhristianskom iskusstve Khersonesa–Khersona [Syrian Motifs in the Early Christian Art of Chersonesus–Cherson]. In *Sugdeyskiy sbornik* (Vol. 5, pp. 142–151). Kyiv–Sudak: Horobets. [In Russian].
6. Mitchenko, V. (2020). *Ukrayinska abetka. Malyunky Heorhiya Narbuta*. [Ukrainian alphabet. Drawings by George Narbut] Kharkiv: Vydavets Oleksandr Savchuk. [In Ukrainian].
7. CASES. (2021, September 13). *Pro dizain ta dizaineriv. Interviu z Oleksiim Chekalem* [About Design and Designers. Interview with Oleksii Chekal]. Retrieved from <https://cases.media/column/pro-dizain-i-dizaineriv>. [In Ukrainian].
8. Tyshchna, N., & Chekal, O. (2022, May 26). "Boh isnuie tam, de toho khoche. Napevno, donedavna buv u pidvalakh Azovstali", – Oleksii Chekal, avtor hrafichnogo stiliu dlia PCU: interview ["God exists where He wants. Until recently, probably in the basements of Azovstal" – Oleksii Chekal, author of the graphic style for the OCU: interview]. *RISU*. Retrieved from https://risu.ua/bog-isnuje-tam-de-togo-hoche-napevno-donedavna-buv-u-pidvalah-azovstali--oleksij-chekal-avtor-grafichnogo-stilyu-dlya-pcu_n129579. [In Ukrainian].
9. Trehubova, Ya. (2020, February 23). Avtor logotypu PCU Chekal pro proiekt dlia pravnuhky Mony Lizy, "khipi" v kalihrafi i pro te, shcho ne tak z hryvnei [Author of the OCU logo Chekal on a project for Mona Lisa's great-granddaughter, "hippies" in calligraphy, and what's wrong with the hryvnia]. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/30444078.html>. [In Ukrainian].
10. Kharkiv State Academy of Design and Arts. (n.d.). Festival shryftu i kalihrafi "Sviato kyrylytsi" [Festival of type and calligraphy "Cyrillic Holiday"]. Retrieved from <https://ksada.org/tv-akcii-5.html>. [In Ukrainian].
11. Khmelovska, O. (2011, May 18). Yak Oleksii Chekal kalihrafi navchav [How Oleksii Chekal taught calligraphy]. *Chytomo*. Retrieved from <https://archive.chytomo.com/news/yak-oleksiy-chekal-kalihrafiyi-navchav>. [In Ukrainian].
12. Chebanyk, V., Ertzen-Hleron, A., & Korniienko, A. (2022). *Hrafika ukrainskoi movy. Rutenia* [The Graphics of the Ukrainian Language. Ruthenia]. Kyiv: Drukarskyi dvir Oleha Fedorova. [In Ukrainian, English, and Chinese].
13. Chekal, A. G. (2016). Ikonografiia evangelistov v Sofii Kievskoi i kalligraficheskaia kultura Vizantii [Iconography of the Evangelists in Kyiv's Saint Sophia and the Calligraphic Culture of Byzantium]. In S. B. Sorochan (Ed.), *Vizantiiskaia mozaika* (Vol. 4, pp. 195–214). Kharkiv: Maidan. [In Russian].
14. Chekal, A. G. (2014). Sakralnoe i pogrebalnoe iskusstvo Palmiry i Dura-Evroposa v oblasti epigraficheskikh nadpisei [Sacred and funerary art of Palmyra and Dura-Europos]

- диво першого кроку і сила ініціативи / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; за наук. ред. Ю. Бойчука, М. Култаєвої. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 266–285.
16. Чекаль О. Г. Поетика українського шрифту та графічний образ Худпрому: 100 років пошуку. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва*. 2021. № 2. С. 254–263. DOI : 10.33625/visnik2021.02.254
 17. Шуліка В. В. Кафедра реставрації та експертизи творів мистецтва Харківської державної академії дизайну і мистецтва в історії реставраційної справи на Слобожанщині. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва*. 2021. № 2. С. 186–198. DOI : 10.33625/visnik2021.02.186
 18. Gracen-Farrell M. Oleksiy Chekal. The Multilingual Calligraphic Artist of Ukraine : Interview with Oleksiy Chekal. URL: <https://multilingual.com/issues/june-2022/oleksiy-chekal> (дата звернення : 15.08.2023).
 19. Harris D. *Calligraphy: Modern Masters – Art, Inspiration, and Technique*. New York : Crescent Books, 1991. 128 p.
 20. Knight S. *Historical Scripts From Classical Times to the Renaissance*. (2nd ed.). Delaware : Oak Knoll Press, 1998. 110 p.
 21. Litovchenko A., Fomin M., Chekal A. On the origin of early Christian artistic tradition in Byzantine Chersonesos. Athens : ATINER's Conference Paper Series, 2014. No : MDT2014-1055.
 22. Oleksii Chekal. *Behance*. URL : <https://www.behance.net/PaLaMa> (дата звернення : 15.08.2023).
 23. *The Ukrainian: Life and Culture*. URL : <https://www.facebook.com/UkrCulturalInitiatives/> (дата звернення : 11.09.2023).
 15. Chekal, O. H. (2023). Kalihrafichna spadshchyna Skovorody na rozdorizhzhzhi mizh yevropeiskym, hretskym ta slovianskym skoropysom XVIII stolittia [Skovoroda's calligraphic legacy at the crossroads of European, Greek and Slavic cursive writing of the 18th century]. In Yu. Boichuk & M. Kulataieva (Eds.), *Hryhorii Skovoroda i my, ukraintsi: dyvo pershoho kroku i syl'a initsiatyvy* (pp. 266–285). Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody. [In Ukrainian].
 16. Chekal, O. H. (2021). Poetyka ukrainskoho shryftu ta hrafichnyi obraz Khudpromu: 100 rokiv poshuku [The Poetics of the Ukrainian Font and Graphic Image of Hudprom: A 100-year Search]. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Art*, 2, 254–263. doi: 10.33625/visnik2021.02.254 [In Ukrainian].
 17. Shulika, V. V. (2021). Kafedra restavratsii ta ekspertyzy tvoriv mystetstva Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv v istorii restavratsiinoi spravy na Slobozhanshchyni [The Department of Restoration and Examination of Works of Art of the Kharkiv State Academy of Design and Arts in the History of Restoration in Slobozhanshchyna]. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Art*, 2, 186–198. doi: 10.33625/visnik2021.02.186 [In Ukrainian].
 18. Gracen-Farrell, M. (n.d.). Oleksiy Chekal. The multilingual calligraphic artist of Ukraine (Interview). *Multilingua*. Retrieved from <https://multilingual.com/issues/june-2022/oleksiy-chekal>.
 19. Harris, D. (1991). *Calligraphy: Modern Masters – Art, Inspiration, and Technique*. New York: Crescent Books.
 20. Knight, S. (1998). *Historical Scripts From Classical Times to the Renaissance* (2nd ed.). Delaware: Oak Knoll Press.
 21. Litovchenko, A., Fomin, M. and Chekal, A. (2014). *On the Origin of Early Christian Artistic Tradition in Byzantine Chersonesos*. Athens: ATINER'S Conference Paper Series. No: MDT2014-1055.
 22. Oleksii Chekal. *Behance*. Retrieved from <https://www.behance.net/PaLaMa>.
 23. *The Ukrainian: Life and Culture*. (n.d.). Facebook. Retrieved September 11, 2023, from <https://www.facebook.com/UkrCulturalInitiatives/>.

DOI 10.61993/2786-7285.2024.02.02

Svitlana RYBALKO, Zhou CHENG
OLEKSIY CHEKAL: LETTERS AND MEANINGS

The article explores the creative legacy of renowned Ukrainian calligrapher and designer Oleksiy Chekal, a graduate of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. The proposed research work systematizes and analyzes the materials related to the artist's creative practice, including his works, masterclasses, interviews, and written texts. It identifies the most representative works that showcase his artistic explorations, experiments, and diverse creative challenges. The article traces the key stages in the formation of Chekal's creative interests and artistic background, as well as the Ukrainian and international creative influences that have shaped the artist's work. Special attention is paid to the creative and pedagogical environment of Kharkiv and Kharkiv State Academy of Design and Arts, where Oleksiy Chekal got his education and continues to collaborate with teachers of KSADA.

The study employs a range of research methods, including general scientific approaches (systematization, typology, biographical, and comparative analysis), art analysis techniques (formal, figurative-stylistic, semantic, and hermeneutical types of analysis), and field research methods (empirical observation, interviews, video and photographic documentation). The novelty of this research lies in the fact that it is the first systematic study to analyze and introduce Chekal's creative achievements into academic discourse. It outlines the trajectory of his artistic development, examines the stylistic features of his calligraphic compositions within both Ukrainian and global contexts, and highlights his contributions to pedagogy, exhibitions, and social initiatives. The article underscores the significance of Chekal's work in preserving and advancing the Ukrainian calligraphic tradition.

KEYWORDS: Kharkiv State Academy of Design and Arts, calligraphic traditions, modern calligraphy, creativity of Oleksiy Chekal, typography, type design, typeface, digital font, oriental studies, paleography

*Стаття надійшла до редакції: 02.07.2024**Прийнята до публікації: 16.08.2024**Дата публікації: 29.08.2024*

© Рибалко С., Чен Ч., 2024

*Ця робота ліцензується відповідно до
Creative Commons Attribution 4.0 International License*